

II. Logika

1. Přehled logických spisů.
2. Význam jednotlivých druhů slov – *Kategorie*.
3. Spojování slov (soudy) – *O vyjadřování*.
4. Sylogismus jako nástroj usuzování, tj. získávání poznatků – *První analytiky*.
5. Vědecký sylogismus jako cesta k **vědění** – *Druhé analytiky*.
6. Dialektický sylogismus jako prostředek k tomu, o čem nelze mít vědění – *Topiky a O sofistických důkazech*.
  - A. **Paralela k dialektice – rétorika.**
  - B. Spis *Poetika* – tématická souvislost s *Rétorikou*.
7. Definice jako jedna z hlavních spojnic mezi logikou a metafyzikou.

6A. *Rétorika*

- a. Co je rétorika?
  - Definice, předmět, cíl.
- b. Jak souvisí rétorika s logikou?!
  - Dialektika a rétorika.
- c. Kde se rétorika uplatňuje?
  - Druhy řeči a řečnictví.
- d. Jaké prostředky rétorika využívá pro dosažení svého cíle?
  - Dokazovací prostředky (příklad, *enthyméma*), osoba řečníka, emocionální naladění posluchačů.
- e. Rétorika a poetika – slovní stránka a přednes, sloh.

6A. a. Co je rétorika?

Definice:

- Rétorika je schopnost (δύναμις) vystihnout, co je u **každé** věci **přesvědčivé** (I 2).
  - Jejím úkolem tedy není přemlouvání, nýbrž právě odhalení přesvědčivosti (I 1). (To je ovšem teorie...)
  - Nemá svůj speciální předmět, není věděním o nějakém jsoucnu.

Předmět:

- To, co je předmětem porady = otázky, o kterých se lidé radí a o kterých nelze mít nutné vědění (tj. „věci“, které mohou být i jinak – I 2).
  - Vzpomeňme např. na *De int.* 9 a zítřejší námořní bitvu!
- Konkrétněji (II 18):
  - Co je možné a nemožné.
  - Zda se něco stalo nebo stane.
  - Jak je co „velké“ či „malé“ – posuzování z hlediska dobra, krásy, užitečnosti atd.

6A. a. Co je rétorika?

Cíl:

- Působit na mínění a vytvořit v posluchačích rozhodný soud (II 1, II 18).

Praktický význam rétoriky:

- Zvláště na soudu a ve veřejném životě vůbec.
- Žádoucí užitek:
  - obhajoba pravdy a spravedlnosti;
  - přesvědčování lidí neschopných sledovat vědeckou argumentaci;
  - obeznámení s danou problematikou prostřednictvím argumentace pro a proti.
- Zneužitelnost – stejná jako v případě tělesné síly, zdraví, bohatství...

Teorie rétoriky:

- Pamfilos, Kallippos, Theodóros, Korakos, Thrasymachos...

6A. b. Jak souvisí rétorika s logikou?!

- "Rétorika je protějškem dialektiky." (1. věta spisu.)
- "... je částí a obrazem dialektiky... obě jsou jenom druhem schopnosti opatřit důvody." (I 2; zde je navíc rétorika označena i za součást politiky.)
- Skutečně kvalifikovaná rétorika se týká přesvědčování (πίστις) a přesvědčování je určitým důkazem (ἀπόδειξις). Rétorickým důkazem je *enthyméma* – "obecný úsudek". *Enthyméma* je druh sylogismu, a tedy částí dialektiky.

Jaký je tedy vztah rétoriky a dialektiky?

6A. b. Jak souvisí rétorika s logikou?!

Rétorika a dialektika

- Ani jedna se nezabývá speciálním předmětem, nýbrž obě něčím, co se týká všech lidí, např. právem, fyzikou, politikou (1 2).
  - Všichni lidé totiž někdy zkoumají mínění jiných (dialektika)
  - a musejí hájit vlastní (rétorika).
- Tedy praktický (životní) význam.
- Obecné postupy využitelné napříč speciálními tématy.

Čím se liší rétorika od dialektiky?

- jeden k mnoha X jeden na jednoho
- posluchači neschopni obecného pohledu a sledování delší argumentační linie X kování dialektické
- příklad X indukce (návod)
- enthyméma X dialektický sylogismus

6A. c. Kde se rétorika uplatňuje (I 3)?

1. **Poradní řeči**: rozhodování „co se má stát“, budoucnost
  - cíl – prospěch a škodlivost, tj. blaženost, dobro → etika (I 5, 6)
  - dobro obce závisí na jejím politickém zřízení – typy ústav → politika (I 8)
  - témata porad: důchody (tj. příjmy obce), válka a mír, obrana země, vývoz a dovoz, zákonodárství (I 4)
2. **Soudní řeči**: rozhodování, zda se něco stalo či ne, minulost
  - cíl – právo a bezpráví
  - předmět – křivda (co znamená „křivdit“, kdo se křivdy dopouští, na kom...)
  - mimorétorické („neumělé“) dokazovací prostředky: zákony, svědci, smlouvy, přiznání, přísaha (I 15)
3. **Slavnostní řeči (chvalořeči)**: pouze posouzení řečnického výkonu, především přítomnost
  - cíl – čest a nečestnost
  - krásné a ošklivé

6A. d. Jak rétorika dosahuje svých cílů?

Druhy rétorických „přesvědčovacích prostředků“ (πίσσεις)

- ἄτεχνοί („neumělé“, tj. přirozené, předcházející řeči) – smlouvy, svědkové...
- ἔντεχνοί („umělé“, tj. ty, jež jsou součástí rétorické techniky)
  - řečnickova povaha (II 1)
  - ovlivnění „nálady“ či emocí posluchačů (II 2-11)
  - argumentace (do určité míry logická = samotné věcné přesvědčování)
    - „příklad“ (II 20)
    - *enthyméma* (II 22-25)

6A. d. Jak rétorika dosahuje svých cílů?

„Rétorské techniky“ (ἔντεχνοὶ πίστεις)

- řečnickova povaha (II 1)
  - důležitá zvláště při poradách
  - rozumný, ctnostný a příznivě nakloněný řečník (či tak se jevící) dochází spíše víry
- ovlivnění „nálady“ či emocí posluchačů (II 2-11)
  - důležité zvláště při soudních řečech
  - rozhněvaní lidé posuzují věci jinak než klidní
  - řečník má vzbudit u posluchačů (soudců) cit odpovídající předkládanému postoji (např. hněv, mírnost, lásku, nenávisť, strach, laskavost...)
    - Za jakých okolností člověk propadá danému citu?
    - K jakým lidem jej pociťuje?
    - Kvůli jakým věcem?
Např.: „... řečnickovým úkolem jest, aby svou řečí uvedl [tj. soudce] do takového stavu, v němž jsou náchylní k hněvu, a aby protivníky vylíčil tak, že zavinili takové věci, pro něž se hněváme, a jako lidi toho druhu, na něž se hněváme.“ (II 2)

6A. d. Jak rétorika dosahuje svých cílů?

„Rétorské techniky“ (ἔντεχνοι πίστεεις)

- argumentace – „příklad“ (παράδειγμα, II 20)
  - Je obdobou „návodu“, tedy indukce (ἐπαγωγή) v dialektice.
  - Hodí se zvláště tam, kde není *enthyméma*, jinak jako ilustrace (svědectví) *enthymématu*.
  - Příklad není zaveden definicí, nýbrž Aristotelés podává příklady jednotlivých druhů příkladů...
  - Druhy příkladů:
    - historické události
    - vymyšlené příklady
      - příměr (podobenství) – Sókratés: Losovat vládce je jako losovat zápasníky nebo kormidelníky.
      - bajka – Aisópos. Bajky se hodí pro řeči k lidu (tj. na sněmu), jejich výhodou je, že si řečník může vymyslet bajky (λόγοι!) přesně pro svou potřebu na rozdíl od výběru historických příkladů.

6A. d. Jak rétorika dosahuje svých cílů?

„Rétorské techniky“ (ἔντεχνοι πίστεις)

- argumentace – **enthyméma** (II 22-25)
  - Řečnický sylogismus, tj.: něco je dáno a z toho něco jiného vždy nebo obvykle vyplývá (I 2).
  - Má být jednoduchý, tj. vycházet z obecně uznávaných pravd, které samy nepotřebují důkazu – posluchač (soudce) je totiž „prostý muž“.
  - Samozřejmé premisy se kvůli snadnějšímu sledování řeči vypouštějí.
    - Např.: U. Bolt zvítězil v Pekingu. → Tedy U. Bolt získal zlatou olympijskou medaili. (Nebude vyslovena samozřejmá premisa, že v Pekingu byla olympiáda.)
  - Počátky:
    - vědecký sylogismus – nutně pravdivé
    - dialektický sylogismus – „pravděpodobné“ ve smyslu „protivníkem přijímané“, „uznávané“
    - řečnický sylogismus – „pravděpodobné“ (εἰκός) ve smyslu „většinou se uskutečňující“, „obvyklé“

6A. d. Jak rétorika dosahuje svých cílů?

„Rétorské techniky“ (ἔντεχνοι πίστεις)

- argumentace – **enthyméma** (II 22-25)
  - Τόποι pro *enthymémata* (celkem 28 „obecných hledisek“, téměř každé je demonstrováno příkladem – II 23):
    - Odvozování z protikladu: „Být rozumný je dobré, neboť být nerozumný je škodlivé.“
    - Z poměru více a méně: „Nevědí-li všechno ani bozi, pak sotva lidé.“
    - Z určení pojmu: „Co je daimonion? Jestliže někdo věří, že je to dílo (potomek) bohů, musí nutně věřit i v bohy.“
    - Z návodu, tj. indukci z více příkladů.
    - Je-li výsledek tentýž, jsou tytéž i počátky, z nichž výsledek vyplývá. „Tvrzení, že bozi se rodí, je **stejně bezbožné** jako tvrzení, že bozi jsou smrtelní; neboť z obou tvrzení vyplývá, že bozi někdy nejsou.“ (Xenofanés)

6A. e. Rétorika a poetika

- Předmětem rétoriky (jako nauky) jsou:
  - přesvědčovací prostředky
  - slovní výraz, mluva, sloh (λέξις)
    - např. v geometrii (a jistě ani ve filosofii) není tak důležitý jako v rétorice
    - básnický sloh (např. Gorgiův) → *Poetika* X prosaický, rétorický sloh
  - přednes (intenzita hlasu, tón, rytmus)
    - nízká záležitost, protože by se mělo rozhodovat věcně, nikoli na základě libosti či nelibosti. Ovšem – „... má to velký vliv pro zvrácenost posluchače.“
- Charakteristiky rétorického slohu:
  - jasnost
  - ani nízký sloh, ani příliš vznešený, nýbrž vhodný
  - jazyková správnost, tj. přesné vyjadřování myšlenek

II. Logika

1. Přehled logických spisů.
2. Význam jednotlivých druhů slov – *Kategorie*.
3. Spojování slov (soudy) – *O vyjadřování*.
4. Sylogismus jako nástroj usuzování, tj. získávání poznatků – *První analytiky*.
5. Vědecký sylogismus jako cesta k **vědění** – *Druhé analytiky*.
6. Dialektický sylogismus jako prostředek k tomu, o čem nelze mít vědění – *Topiky a O sofistických důkazech*.
  - A. Paralela k dialektice – rétorika.
  - B. **Spis *Poetika* – tématická souvislost s *Rétorikou*.**
7. Definice jako jedna z hlavních spojnic mezi logikou a metafyzikou.

6B. *Poetika*

- a. Poetika a rétorika
  - Jak z rétoriky k poetice? Mluva (λέξις).
- b. Analýza jazyka
  - Z poetiky opět k logice!

6B. a. Poetika a rétorika

Mluva (λέξις) – sloh v tragédii

- **Tragédie** = „zobrazení vážného a uceleného děje s určitým rozsahem, a to takové, při němž se používá řeči (λόγος) zkrášené v každém úseku příslušnými prostředky zvlášť, děj se nevypráví, ale předvádějí se jednající postavy a soucitem a strachem se dosahuje očištění takových pocitů.“ (6. kap.)
  - Zkrášená řeč je taková, která má rytmus a melodii.
- Tragédie má nutně 6 složek: děj, povahokresba, mluva (= sestavení veršů), myšlenková stránka, výprava, hudba (μῦθος καὶ ἦθη καὶ λέξις καὶ διάνοια καὶ ὄψις καὶ μελοποιία).
  - Děj, povahokresba a myšlenky jsou předmětem zobrazení, mluva a hudba prostředky a výprava způsob zobrazení.

6B. a. Poetika a rétorika

Mluva (λέξις) – charakteristika slohu tragédií

- Mluva má být jasná a nepůsobit ploše.
  - Mluva z běžných slov je jasná, ale plochá.
  - Vznešená mluva užívá neobvyklá slova (nářečí, metafory, prodloužená slova... – viz kap. 21). (22. kap.)

Ten vřed, který jídá masa z nohy mé

Ted' však malý a slaboučký a k ničemu člověk

Sedátko neúhledné a stolek připravil malý

Ten vřed, jenž se hostí masem nohy mé

Ted' však takový skrček a titěra nanicovatý

Sedátko ošoupané a stolek připravil skromný
- Nelze ovšem celou báseň vytvořit jenom slovy neobvyklými, protože by byla nesrozumitelná. Je třeba mísit neobvyklé výrazy a běžná slova.
- Neobvyklých slov je třeba užívat s mírou.
- Nejdůležitější je umět přiměřeně používat metafory – to totiž vyžaduje schopnost vystihovat ve věcech podobnosti.

6B. b. Analýza jazyka v *Poetice*

Druhy jmen (ὀνόματα – 21. kap.):

- jednoduchá či složená
- obyčejná, nářeční, **metaforická**, ozdobná (κόσμος!), uměle utvořená, prodloužená, zkrácená, pozměněná

Základní části jazyka (20. kap.):

- Hláska (στοιχεῖον), slabika (συλλαβή), (spojovací částice, rozčleňovací částice), jméno (ὄνομα), sloveso (ῥήμα), slovní tvar (tj. jmenný pád a tvary sloves), věta (λόγος).
  - Jméno: je **složený** hlas (zvuk), který má význam **dohodou**, neobsahuje časový moment a jeho části izolovaně nemají význam.
  - Sloveso: **je složený hlas (zvuk)**, spoluznačí čas, jeho část nic neznamena a **vypovídá se o jiném (nebo je v podmětu)**.
  - Řeč (tj. věta – λόγος): je opět **složený** hlas (zvuk), který má význam a jehož některé části (tj. jména a slovesa) mají také význam, **ale nevyjadřují klad nebo zápor**.
  - → *O vyjadřování 2 – 4!*